

Jadranka Švarc, Jasminka Lažnjak,
Darko Polšek, Željka Šporer

**ZEMLJE TRANZICIJE
U DRUŠTVU ZNANJA:
SOCIOEKONOMSKA
ANALIZA**

Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb
2004., str. 498.

U nakladi Biblioteke Zbornici Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar 2004. godine objavljena je knjiga "Zemlje tranzicije u društvu znanja". Knjiga obrađuje, po prvi put u sklopu hrvatske socioekonomske literature, na interdisciplinarni i sustavan način temu koju su vezane za pojavu društva znanja kao što je uloga inovacija i inovacijskih sustava, obrazovanja, socijalnog kapitala, te znanstvenoistraživačkog sektora u tranziciji iz industrijskog društva u društvo znanja.

Knjiga je objavljena na engleskom jeziku, a sastoji se od pet poglavlja i aneksa sa statističkim pokazateljima znanstveno-tehnoloških potencijala Hrvatske i cjelovitim tekstom Programa HITRA – Hrvatskoga inovacijskog tehnološkog razvitka.

U uvodnom se dijelu raspravlja o konceptu i podrijetlu društva znanja i gospodarstva znanja te se daje sažeti pregled knjige.

Prvi dio posvećen je teoriji trostruke uzvojnice (triple helix), konceptu koji plijeni pozornost sve većeg broja teoretičara koji se bave ulogom znanja i države u društveno-ekonomskom razvoju. Knjiga donosi tekst prof. Henryja Etkowitza, idejnog začetnika ovog koncepta, a govori o naporima kako razvijenih, tako i zemalja centralne i istočne Europe (CIE) da pronađu prikladan model suradnje triju glavnih aktera društva znanja: sveučilišta, industrije i vlade. Naglašava da su razvijene zemlje pritom bile usmjerene na "laissez-faire" režim, dok su istočnoeuropske zemlje primjenjivale "statički" model trostruke uzvojnice u kojem je država upravljala i sveučilištem i industrijom i njihovim međudnosom. I jedne i druge sad se usmjeruju k istoj formi tzv. modelu III trostruke uzvojnice koji nadilazi nacionalne granice

i sastoji se od triju područja: znanja, inovacija i društvenog konsenzusa. Pitanje društvenog konsenzusa nameće se kao najzahtjevnije jer se u njemu susreću različite grupe koje pregovaraaju o problemima i strategijama i podrazumijeva civilno društvo – kategoriju koja u nekim zemljama još uvijek ne postoji. Stoga je, zbog integracije u EU mreže znanja, imperativ svake od tranzicijskih zemalja poboljšati vlastiti nacionalni inovacijski sustav (NIS) čije ostvarenje predstavlja zajednički i jedinstveni cilj raznorodnih interesa. Franz Mali iz Slovenije navodi kako je za to ključno prionuti uz Europsko istraživačko područje (ERA) koje zagovara novu inovacijsku paradigmu: integriranje razvojne i istraživačke (R&I) s obrazovnom, regulatornom, regionalnom, vanjskom i političkom konkurentnosti.

Drugo poglavlje razmatra mogućnosti i zapreke razvoju društva znanja u zemljama CIE. Tako Slavo Radošević, jedan od vodećih analitičara inovacijskog kapaciteta zemalja u tranziciji, otkriva da je glavna slabost poduzetništva u zemljama CIE nedovoljno inoviranje. Poduzeće koje ne inovira, nego se oslanja na opskrbni lanac i preraspodjelu resursa neće moći nastaviti rast zbog problema s pronalaženjem kvalificirane radne snage i novih tehnologija, što dovodi u pitanje i cijelu nacionalnu ekonomiju. Kombinacija smanjivanja državnih ulaganja i slaba potražnja lokalne industrije za razvojem i istraživanjem blokirali su strukturalne promjene u zemljama CIE, što je rezultiralo posvemašnjim smanjenjem istraživačkih djelatnosti. Upravo se NIS, kao veza znanosti, sveučilišta i industrije, pokazuje nezamjenjivim sredstvom za revitalizaciju istraživanja u gospodarstvu bez kojeg društvo znanja nije moguće. Devrim Göktepe u komparativnoj analizi programa poticanja umrežavanja korisnika i proizvođača znanja u šest razvijenih zemalja kao ključnu ističe ulogu vlade u porastu inovacija, konkurentnosti i komercijalizaciji znanja. U svih šest primjera upravo vladine agencije inovacijskim mrežama pružaju institucionalnu, financijsku i pravnu potporu, u čemu je i ključ uspjeha EU-a. Infrastrukturno zaostajanje u razvoju gospodarstva znanja uzrokovano je, ističe Željka Šporer, neprilagođenošću institucija zemalja CIE novoj tehnološkoj paradigmi baziranoj na informacijskoj i telekomu-

nikacijskoj tehnologiji i transformaciji znanja u inovacije. Osobito su bitni problem socijalnog kapitala i vraćanje povjerenja u institucije te kontroliranje negativnosti socijalnih mreža naslijeđenih iz doba komunističkog sustava.

Treće poglavlje donosi četiri teksta koja razmatraju konkretne zapreke razvoju društva znanja na primjeru Hrvatske i Slovenije. Tako Jadranka Švarc i Jasminka Lažnjak analiziraju glavne mane hrvatskog NIS-a, za što su odgovorni država i manjak socijalnog kapitala, te ističu negativnosti četiriju elemenata NIS-a: nedovoljan tehnološki potencijal kompanija i suradnje znanosti i industrije, neodgovarajuća struktura I&R sektora i nedovoljno poticajno okruženje. Problem je, Hrvatskoj kao i mnogim CIE zemljama, struktura ulaganja u R&I u kojoj, za razliku od razvijenih zemalja, još uvijek dominira javni sektor. Vesna Andrijević-Matovac daje uvid u NIS i inovatorske aktivnosti tvrtki u Hrvatskoj. Hrvatskom NIS-u nedostaju institucije i mehanizmi stvaranja ideja, inovacija i rezultata istraživanja za komercijalizaciju proizvoda kao i za kreaciju poduzetništva. Stoga je konstrukcija NIS-a i artikulacija inovacijske politike nužnost u svakoj zemlji koja teži gospodarstvu znanja. Slovenija se, iako najrazvijenija od novih pristupnica Europskoj Uniji, izlaže Maja Bučar, susreće s istim problemima jer utjecajni znanstvenici i ekonomisti, koji priznaju samo fundamentalnu znanost i tržištem navođenu restrukturaciju tehnologije, kočice razvoj inovacijske politike. Dvama studijama slučaja hrvatskoga agrikulturnog sektora, Mira Krneta i Anči Leburic svjedoče o izostanku demokratske procedure odlučivanja iz poduzetništva, znanosti i tehnologije.

Četvrto poglavlje istražuje ulogu inovacija, tehnologije i organizacijske promjene u gospodarskom rastu. Sonja Radas u analizi zadovoljstva tvrtki suradnjom s hrvatskim istraživačkim institucijama ističe jačanje inoviranja i tehnološkog potencijala tvrtki kao preduvjet suradnje znanosti i industrije. Sanja Tišma, Krešimir Jurlin, i Anamaria Pisarović naglašavaju potrebu za aktivnom inovacijskom politikom, nasuprot pasivnoj liberalizaciji tržišta, i revitalizacijom poslovnog I&R-a razorenog tijekom privatizacije. Kao najvažnije ističu zane mareno pitanje intelektualnog vlasništva u sferi istraživanja i poslovnog savjetovanja. Kompa-

rativnim uvidom u značenje ulagačkog kapitala koji je velik u razvijenim zemljama, Domagoj Račić i Ilian Petkov Iliev zaključuju da ga u CIE ekonomijama zadržavaju nizak inovacijski kapacitet tvrtki, izostanak potražnje korporacijskih ulagača za srednjim i malim poduzetništvom i slab transfer tehnologije iz znanosti u industriju. Marina Dabić ističe da menadžeri tehnologije, osim inženjerskih i poslovnih znanja, moraju posjedovati i socijalne vještine zbog naravi suvremenog poslovanja u kojem ulaganje u ljudske resurse, organizacijsku i kulturalnu sposobnost postaje profitabilnijim od onog u samu tehnologiju. Transparentnost i profesionalizam kao standard u poduzetništvu i državnoj administraciji preduvjet je za novi kvalitativni skok hrvatskog NIS-a, naglašava Johnatan Cooper.

Peto se poglavlje usmjeruje na neke bitne dimenzije društva znanja: edukaciju, vrednote i etiku jer je put do njega popločen upravo obrazovanjem, stoga je po Denisi Krbec ključna ideja "Europskoga obrazovnog područja". Bit društva znanja jest produkcija, difuzija i komercijalizacija znanja bliska paradigmi poduzetničkog sveučilišta. Stoga Katarina Prpić proučava etički kodeks istaknutih mladih istraživača jer je upravo on glavni čimbenik privlačenja pozornosti kreatora politike s gospodarstvom znanja u fokusu. Matko Meštrović zaključuje da u razvijenim zemljama očitom postaje potreba za participativnim formama upravljanja i jačanjem socijalne integracije.

Iako je knjiga razmjerno opsežna, ona je istodobno i vrlo informativna te ju preporučujemo svima koji se bave socioekonomskim aspektima tranzicije u društvo znanja. Napose onima koji se bave ulogom inovacija, znanja, obrazovanja i države u gospodarskom razvoju te žele doznati više o konceptu trostruke uzvojnice i inovacijskog sustava kao mehanizmima povezivanja znanstvenog i gospodarskog razvoja kroz inovacije.

Juraj Perković